

Janos Klotz

Legyen a zene a Tiéd!

Ismerd meg a zene játékszabályait

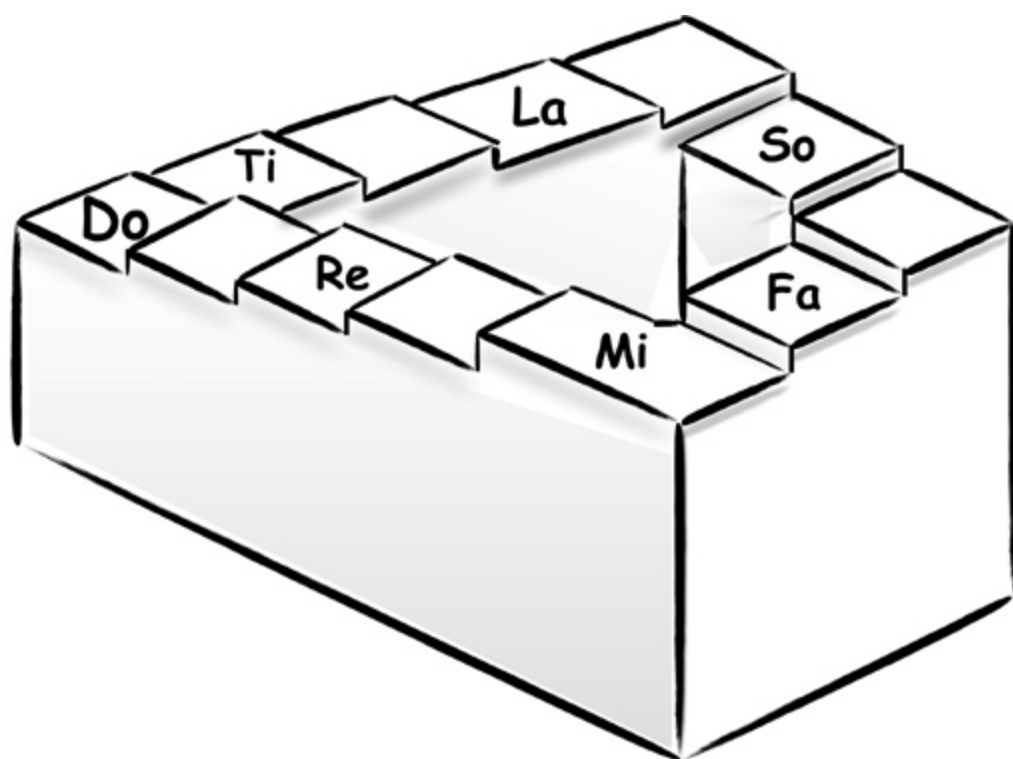

A zene képlete

Mindent a zenéről, amit nem magyaráztak el neked
rendesen az általános vagy középiskolában, de még a
főiskolán, egyetemen sem!

Tartalom

1. . Zenei ABC *
2. . A bábuk (a hangok) és az első játékszabályok *
3. . A hangok tulajdonsága. Az erőter *
4. . Múlik az idő... *
5. . Forma, szimmetria *
6. . Ülésrend: egészhang, félhang *
7. . Az első játszma, avagy a zenei kockajáték *
8. . Zenei organizmus *
9. . Zenei fantomok, avagy a hangok füstkarikái *
10. . Háttér-előtér, kikomponálás *
11. . Isten, áldd meg a magyart! *
12. . Zene és matematika *
13. . Szomorú vasárnap *
14. . Vonalas kotta és az ABC *
15. . Több hang egyszerre *
16. . Ellenpont *
17. . A kettős ellenpont, a disszonancia megjelenése *
18. . „Hangjáték” *
19. . Három hang egyszerre *
20. . Akkord – Harmónia *
21. . Rokonság *
22. . Fordítva! *

1. Zenei ABC

Kedves Olvasó!

Ugye, egyetértünk abban, hogy szinte mindenki szereti a zenét?

Mostanában már nagyon sok helyen lehet zenét hallgatni: rádióban, CD-n, interneten, a tévében, az áruházakban, az autóban, és így tovább... Ennek ellenére a zene *szabályait*, nyelvét nem sokan ismerik. Akik viszont igen – leginkább csak a zenészek és a zenetanárok –, nem nagyon teszik közzé, (a lényeget) amit tudnak...

Sokat beszélnek a zene szimbólumairól, a másodlagos jeleiről, a kottáról, az akkordokról stb., de ez nem vezet a zene megértéséhez, a zene *kulcsához*!

Ezért határoztam el, hogy írok egy könyvet, ami a zenét mindenki számára érhetővé teszi. Tehát: zene mindenkinek! Fiatal, felnőtt, öreg, tud hangszeren játszani vagy sem, mindegy! Mindenki számára van a könyvben valamilyen hasznos és fontos információ a zenéről.

A múlt században élt osztrák zenekutatók: Heinrich *Schenker* és Viktor *Zuckerkandl* nagyon fontos összefüggéseket fedeztek fel a hangok között. Ezek a szabályok, összefüggések lényegesek. Aki ezeket ismeri és megérti, az előtt a zene titkos birodalma maradéktalanul feltárul! Az én feladatom az lesz ebben a könyvben, hogy bemutassam és elmagyarázzam ezeket a szabályokat.

Megígérem, hogy érthető lesz, amit mondani szándékozom. Mindenkire, aki időt szán a könyv elolvasására, és hajlandó erőfeszítéseket tenni a szabályok

megértésére – azzal, hogy a játékos gyakorlatokat is elvégzi –, **nagy jutalom vár:** a zene csodálatos világában otthon fogja magát érezni, és nemcsak hallgatva élvezi azt, hanem végre meg is fogja érteni!

Ez egy játékos zenei tankönyv. Tudom, hogy sokan szeretik a zenét, a zeneelméletet azonban a legtöbbször nem, és maga a tanulás kifejezés sem hangzik mindenki számára jól. Játsszani azonban – sakkozni, kártyázni, társasjátékozni – sokan szeretnek – és mi ezt használjuk ki!

Ebben a könyvben a zenét játékként fogom bemutatni, hiszen ki szeret zeneelméleti szakkönyvet olvasni? Egy játék azonban szórakoztató, akkor is, ha szabályok mentén épül fel. Nos, a zene is ilyen játék. Olyan rendszer, aminek megvannak a maga szigorú *szabályai*, de amiket a gyakorlatban meg lehet ismerni, és ha megismerjük azokat, még sokkal élvezetesebbé válik számunkra a zenei élmény.

Maga a zene elég bonyolult, éppen ezért írok *egyszerűen és játékosan* róla. Hiszen hányan ijedtek már meg, amikor megláttak egy kottát, vagy a zenészek bennfentes beszélgetéséből el-elcsíptek egy-egy rejtélyes Fisz-t meg Cisz-t? Mintha hottentottául beszéltek volna, nemde?

A zenéről beszélgetni egy kívülállóval olyan, mintha idegen nyelven szólnának hozzá. De egy idegen nyelvet meg lehet tanulni! A mai korban ki az, aki nem tapasztalta ezt meg az iskolában vagy egy nyelvtanfolyamon? Ugye, milyen jó érzés volt előre haladni és felfedezni az új nyelvet?

Nos, a zenét is felfoghatjuk úgy, mint egy nyelvet, amit szavak és szabályok alkotnak. Ha a zenéről akarunk beszélgetni, akkor ismernünk kell a saját nyelvét. Jó hírem van számodra: **ennek a könyvnek a segítségével te is meg fogod tudni tanulni a zene nyelvét!**

A zene hasonlít ugyan a nyelvhez, de egy másik közegben is mozog. Mind a kettő: nyelv és a zene is hallható. De a betűk segítségével hangok nélkül is tudunk magunkban olvasni. Egy könyv az néma, de a zene hangos. Ezért a

könyvben lévő leírásokat, jeleket a zenéről hallhatóvá kell tennünk. Hogyan? **Egyszerűen, énekelve!**

Kedves Olvasó, ez lesz a te feladatod! Megnyugtatlak: mindenki, aki beszélni tud, az énekelni is tud! Hidd el, ez könnyebben megy, mint ahogy esetleg azt most gondolod.

Mindent el fogok neked magyarázni, lépésről lépésre. Ha ismered a *Happy Birthday* kezdetű születésnap dalt, vagy emlékszel még az iskolából a *János bácsi* kezdetű dalra, vagy ismersz bármi más dalt, és azt el tudod énekelni, akkor mindenféle előfeltételt betöltesz a zene nyelvének megértéséhez és elsajátításához, vagyis „a felvételi vizsgád” sikerült!

Semmilyen hangszerrel nem lehet olyan gyorsan megérteni a zenét és a belső hallást kifejleszteni, mint az énekléssel! Ha énekelsz, akkor aktívan részt veszel a folyamatban, tehát nem csak passzív hallgató vagy. Egy hangot kiénekelni csakis a hangszalagok pontos koordinálásával lehet: egyidejűleg kell elképzelni a fejben a dallamot és a megfelelő hangmagasságot, hogy a dal megszólaljon. Bonyolultan hangzik? Nem baj, ezt már te is csináltad, még ha nem is tudatosan: amikor egy dalt énekeltél.

Sokan szeretik a zenét, de nem játszanak hangszeren. Te is ehhez a csoporthoz tartozol? Semmi probléma, ez nem előfeltétel ahhoz, hogy megismerd a zene szabályait! Van, aki azonban már tud legalább egy hangszeren játszani. Ez kétségkívül előny, de vigyázat, a hangszer elcsábít: a billentyűkre vagy a húrokra irányítjuk a figyelmünket, nem pedig a zene valódi lényegére.

A hangszeroktatás az „abszolút kottára” alapul, az ének relatív.

Mit jelent ez konkrétan? Egy dallamot elénekelhetsz mélyebben vagy magasabban – attól maga a dallam még ugyanaz marad. Természetesen lehet hangszeren is mélyebben vagy magasabban játszani a dallamot, de ez

nem olyan egyszerű, mert meg kell változtatni a billentyűket, vagy a fogást, illetve a kottát.

Már említettem, hogy ebben a könyvben a zene világát énekelve fogjuk megismerni. A mi elődeink is így csinálták. Próbálkoztak, kísérleteztek, vagyis játszottak a dallamokkal és az érzelmeikkel. **Így születtek meg a népdalok.**

Itthon, Magyarországon a nép- és gyerekdaloknak nagy hagyománya van. Kodály és Bartók (és persze mások is) sok népdalt összegyűjtöttek fonográffal a vidéket járva, így sok szép dallamot megmentettek az utókor számára. Ezeket a régi, szép dalokat és kedves gyermekjátékdalokat olyan emberek szerezték, akik nem ismerték a zene elméletét, pusztán a velük született *zenei ösztön* vezérelte őket.

Szó szerint játszottak a hangokkal, és eközben fontos zenei szabályokat fedezhettek fel. Leginkább énekeltek, hiszen akkoriban még sokkal nehezebb volt hangszerhez jutni és a hangszerjátékot a nagy elődöktől elsajátítani. Ez a folyamat nemcsak itt nálunk, hanem az egész világon hasonló volt.

Kedves Olvasó, neked is megvan ez a született zenei ösztönöd, és tudsz énekelni is! Egy természetes módszert akarok neked megmutatni a könyvben, amivel a zene világát az éneklésen keresztül tudod felfedezni. Mint ahogy már említettem, **nagy jutalom vár majd rád a folyamat végén!**

Legtöbbször megzenésített szövegeket, azaz dalokat énekelünk. A dallamok hangokból állnak. A hangok különbözőek: vannak mélyek és magasak. A hangok bizonyos rendszerbe vannak foglalva, mint az anyanyelvünk is, ami szavakból és nyelvtani szabályokból áll. **Ha olvasni akarunk, szükségünk van az ABC-re.** Ha a láthatatlan zenét akarjuk feljegyezni, akkor szintén szükségünk van valamilyen betűre vagy jelre. De milyen jelek, betűk lehetnének ezek?

Van egy jó musical, „A muzsika hangja”. Mária, az árvaként kolostorba kerülő, és ott apácának készülő fiatal

novícia többet foglalkozik az énekléssel, mint az imával. Elküldik egy családhoz nevelőnőnek, ahol hét gyerek van. Mária megszeretteti velük az éneklést. Ebben a musicalben van egy dal, a „Dó-ré-mi”, amiben a gyerekeknek elmagyarázza a zene lényegét.

A dal szövegírója Oscar Hammerstein, aki kitűnően fogalmazta meg, hogy mik a zene betűi, azok mit jelentenek, és hogyan lehet dallamot költeni, zenét szerezni. Ezért most bemutatom a dal szövegét, amit Mária énekel.

„Hát, kezdjük az elején mindjárt, az elején kezdeni jó.

Mert az olvasást hogy kezdik?

Á, bé, cé.

Az éneklést így kezdik: dó, ré, mi.

Az első három, halljam, mi?

Dó, ré, mi.

Dó, ré, mi, fá, szó, lá, ti...

Dó, egy domb, egy szép zöld domb,

Ré, egy régen látott rét,

Mi, mi együtt, ez a mi,

Fá, a fák fölött az ég,

Szó, egy szó, szórakoztató,

Lá, és örül, aki lát,

Ti, ti tudjátok is már, hogy most újra itt a Dó.”

Jó lenne, ha a dalt meghallgatnád!

Link: videoklip az interneten YouTube Dó-ré-mi

A dal szövege nagyon jól és egyszerűen megfogalmazta a lényegét! Ha valaki olvasni akar megtanulni, akkor az első három betűvel kezd: a/á, b, c. **Ha valaki a zenét akarja megtanulni, akkor a dó, ré, mi-vel kezdjen!** Ezek az első zenei hangok. Természetesen tudni kell, hogy a három szótag – dó, ré, mi – mögött milyen zenei fogalom van.

A három zenei betűvel három különböző magasságú hang van összekötve, amit a fenti dalban is lehet hallani. Amikor Mária dó, ré, mi-t énekel, akkor valóban három, különböző

hangmagasságot lehet hallani. Az első hang, a dó a legmélyebb, aztán a ré jön, ami magasabb, mint a dó. Aztán a mi jön, ami még maga-sabb. Észrevetted, hallottad ezt? Ha nem, akkor hallgasd meg újra a dalt, és figyeld meg, hogy amikor a dó-ré-mi elhangzik, akkor emelkedő dallamot lehet hallani.

A szövegben vannak még más fontos információk is.

Megtudjuk, hogy nemcsak három, hanem **hét zenei betű, azaz hang van: dó, ré, mi, fá, szó, lá és ti.** Megtudjuk, hogy a ti után megint egy dó jön – de ez a második dó, amit Mária énekel, sokkal magasabb, mint az első dó. A dal szövege azt is megmutatja, hogy a hangok bizonyos sorrendben fordulnak elő, és a sorrend hét hang után újrakezdődik: dó, ré, mi, fá, szó, lá, ti és dó.

Mit énekelt Mária? „Hát, kezdjük az elején mindjárt, az elején kezdeni jó”. Akkor kezdjük mi is az elején!

Csináljunk egy kísérletet! Nem fizikait, hanem zeneit. Ehhez szükségünk van hangokra, azaz egy dalra. Ez lesz az első dal, amit a mostani zenetanulásod során énekelni fogsz. **Ez a dal, ez az éneklés arra szolgál, hogy hallható élményben legyen részed.** Sok zenei szabályt, összefüggést gyorsabban tudunk megérteni a hallás útján, mint leírásokból. Biztosan ismered ezt a dalt: „János bácsi”, ami egyébként egy francia népdal.

Valószínű, hogy az iskolában, az énekórán neked is meg kellett tanulnod.

Miért énekeljen egy felnőtt gyerekdalt? Először is, mert szükségünk van egy olyan dalra, amit sokan ismernek.

Másodszor, mert már egy egyszerű gyerekdal is tartalmaz mindent, ami lényeges a zenében, vagyis **megmutatja a zene alapvető szabályait.** Nem akarok olyan dolgokról írni, amiket az olvasóim nem hallanak. Ezért kell most neked is énekelned. Így lesznek a magyarázatok, a leírások, a jelek hallható hangokká átváltoztatva. **Énekre fel!**

Énekgyakorlat:

János bácsi, János bácsi,
Keljen fel, keljen fel,
Harangoznak délre,
Harangoznak délre,
Bim, bam, bom
Bim, bam, bom.

Beszéljük most meg röviden a hallási élményt, amit az éneklés által tapasztaltál meg. Valószínű, olyan hangon kezdted el a dalt, amit kényelmes volt kiénekelned. Ez viszont attól függ, hogy ki vagy. Ha nő vagy, akkor minden bizonnyal magasabban, ha pedig férfi, akkor mélyebben kezdted. **Tehát a zene első játékszabálya: egy dalt, egy dallamot különböző hangmagasságon el lehet kezdeni, mégis ugyanazt a dallamot halljuk.** Bizonyítsuk be együtt!

Énekeld el újra a „János bácsi” kezdetű dalt, de most egy kicsit mélyebben, aztán meg magasabban kezd el. Próbáld ki először szöveggel, utána meg dúdolván vagy lallázva!

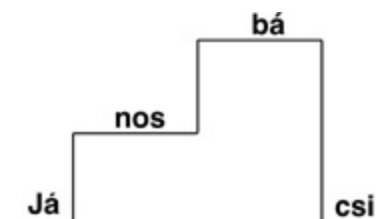
Mi történt most? Másféle hangmagasságon énekeltél, más zenei hangokat, a dallam mégis ugyanaz maradt. Hogyan lehetséges ez? Erre csak egy helyes magyarázat lehet. Nem a hangok magassága, hanem a hangok egymás közötti *viszonya* alkotja a dallamot. Itt álljunk meg egy pillanatra, mert ez nagyon fontos szabály!

A hangok közötti viszony a zene sajátossága. (Hogy milyen viszonyban vannak a hangok egymás között, arról majd a következő fejezetekben részletesen fogunk tárgyalni.)

Mit hallottál még? Vizsgáljuk meg a dal első részét: először szótagoljunk, mert így is énekeljük: Já-nos bá-csi. Az első három szótag, Já-nos-bá, eltérő hangmagasságokon hallatszik. Mint ahogy a lépcsőfokok emelkednek, úgy változik fokozatosan a dallam iránya is. Az első három hang, illetve szótag, Já-nos-bá, mindig feljebb emelkedik. Az utána

következő hang, amit csiszótaggal énekeltünk, mélyebb. Ezzel a hanggal a dallam irányt változtatott. Aki jól odafigyel, az hallja, hogy a „Já” meg a „csi” szótagokat ugyanazon a hangon énekeltük. Négy szótag, de csak három hang van. Bonyolultan hangzik?

Az alábbi kép segíteni fog a megértésben:

Utána halljuk, hogy a hangok sorrendje, mint a szövege is (János bácsi, János bácsi), megismétlődik. Csak eddig nézzük most a szöveget és a dallamot. A következő lépés az lesz, hogy a szöveget megváltoztatjuk: a „János bácsi” helyett dó-ré-mi-dó-t énekelnünk. Tehát a dallam marad, csak a szöveg változik. Énekeld el a dallamot az új szöveggel!

Énekgyakorlat: dó-ré-mi-dó | dó-ré-mi-dó.

Mi történt? Az első hangot, amivel kezdted, dó-nak neveztük, a másodikat, ami magasabban hangzik, ré-nek, a következőt, ami még magasabb, mi-nek, és az utolsót, ami megint mélyebb, és úgy hangzik, mint az első, megint dó-nak mondtuk. Tehát mindegyik hang kapott egy nevet. Ugyanúgy, mint ahogy Mária a „Dó-ré-mi” dalban megmutatta.

Kísérlet: Most énekeld megint a „János bácsi” dallamát a hangok nevével, de most kezd mélyebben vagy magasabban.

Énekgyakorlat: dó-ré-mi-dó, dó-ré-mi-dó.

Mit hallottál, mit vettél észre? A dallam ugyanaz maradt – és a hangok nevei is. Ez előnyös ránk nézve: nem kell új

neveket bevezetnünk, ha ugyanazt a dallamot mélyebben vagy magasabban kezdjük.

A hangszótagok elnevezése nem a hangmagasságtól függ. Ezt fontos felismerés!

Mit énekelt Mária? „Dó-ré-mi”. Mit énekeltél az előbb?

Dó-ré-mi-dó. Észrevetted a hasonlóságot? Az első három hang megegyezik mindkét dalban. Amikor a dó-ré-mi elhangzik, akkor egy emelkedő dallamot lehet hallani. Ez így volt mindkét dalban: a „János bácsi”-ban is és a „Dó-ré-mi”-ben. Ez azt mutatja, hogy a dallamok ugyanazokból a zenei „betűkből”, azaz hangokból vannak felépítve.

A hangszótagok teszik lehetővé, hogy a zene struktúrájáról konkrétan tudjunk beszélni. A hangszótagok megmutatják, hogy egy dallamban milyen sorrendben fordulnak elő a hangok. Így egyszerűen és gyorsan fel lehet írni a hangok sorrendjét egy dallamban (dó-ré-mi-dó).

Zárjuk ezzel az első fejezetet. Tarts egy kis szünetet, mielőtt tovább olvasol. Gondolkodj el azon, hogy milyen dalokat ismersz még. És persze énekeld is el azokat!

Még valami!

Mivel a zene *hallható*, jó lenne, ha lenne egy hangszered is. Elsősorban persze *énekelned* kell, de ha ebben gyakorlatlan vagy, a hangszer jó segítségnek bizonyul a hangok elővarázslásában.

Ha jelenleg nincs hangszered, akkor vegyél egy – viszonylag olcsón beszerezhető – xilofont vagy metallofont, vagy egy melodikát.

Ha pedig okostelefont használsz, vagy van tableted, számítógéped, akkor ingyen le tudsz tölteni zongora/orgona applikációt, amin nemcsak a billentyűket *láthatod*, de *hallhatod* is a hangot, ha megnyomod a képernyőn. Így a szem tud a fülnek segíteni.

Foglaljuk össze, hogy mit tudtál meg ebben a fejezetben!

A zene hangokból áll.

Hét különböző, tipikus hangmagasságot említettünk meg.

Ezeknek a hangoknak nevet adtunk, hogy tudjunk róluk konkrétan beszélni: dó, ré, mi, fá, szó, lá, ti.

A hangok különböző sorrendje alkotja a dallamot, a zenét.

Ha a hangokat sorrendbe állítjuk, tehát azok egymás után csendülnek fel, akkor emelkedő vagy süllyedő dallamot kapunk.

Egy dallamot különböző hangmagasságokon is el lehet énekelni, de attól a melódia nem változik.

A hét hang sorrendje megismétlődik, a ti után megint a dó jön.

Megjegyzendő, mert nagyon fontos felismerés: nem a hangok magassága, hanem az egymás közti viszonyuk a lényeges.

E szabály megértése fontos előfeltétel a zenei rendszerének megértéséhez.

2. A bábuk (a hangok) és az első játékszabályok

Sok játékot bábukkal vagy kártyával kell játszani. A bábukat – mivel látjuk őket – könnyen meg tudjuk különböztetni. A sakknál például mindenki látja, hogy más figurákkal játszunk: király, futó, bástya stb. (♔♚♖). De hogy van ez a mi játékunkban, a zenében? **A zenében a bábuknak a hangok felelnek meg.** Igaz, nem látjuk, de a hallásunkkal meg tudjuk különböztetni őket.

Ha a hangokról beszélni vagy írni akarunk, akkor szükségünk van *nevekre*. Mint ahogy már a „Dó-ré-mi” című dal szövegéből tudjuk, van hét hang, amelyeket rövid szótagokkal, dó-ré-mi-fá-szó-lá-ti-vel nevezünk meg. De sokan tudják már, hogy *több* hang is létezik, mint hét.

A zongorán sokkal több billentyű, azaz hang van. Összesen 88: 52 fehér és 36 fekete. Hogy lehetséges ilyen sok hangot megnevezni? A választ megint a dal szövegében találjuk: „...lá-ti, ti tudjátok is már, hogy most újra itt a dó”. Tehát a ti után megint jön a dó, mindannak ellenére, hogy a második dó-t sokkal magasabbnak halljuk, mint az első. Szerencsére van egy egyszerű rendszer, ami megkönnyíti a sok hang leírását. **A hét hang tehát sorra megismétlődik**, dó-val indítva.

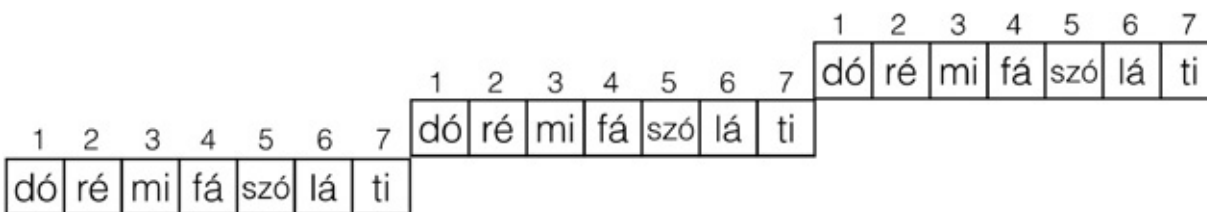
1	2	3	4	5	6	7	8/1
dó	ré	mi	fá	szó	lá	ti	dó

Pont, mint a hét napjainál. Egy héten hét nap van: vasárnap után mindig hétfő jön. A hangok sorrendje is újra *ismétlődik*:

dó-ré-mi-fá-szó-lá-ti-| dó-ré-mi-fá-szó-lá-ti-| dó stb. Ez mindkét irányra vonatkozik: jobbra, azaz a magasabb hangok felé, meg balra, azaz, a mélyebb hangok felé is.

Ezzel a rendszerrel három hangcsoportot tudunk leírni.

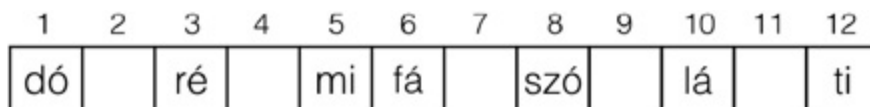
Középen kezdünk: dó-ré-mi-fá-szó-lá-ti. Utána jobbra, azaz magasabbra folytatjuk a hangok sorrendjét. Egy apró vessző jobbra fent (aposztróf) a név mellett azt mutatja, hogy új, felső hangsor kezdődik: dó'-ré'-mi'-fá'-szó'-lá'-ti'. Lefelé ugyanígy jelezzük, csak a kis vonal (vessző) most lent lesz: dó,-ré,- mi,-fá,szó,-lá,-ti,. A három csoport együtt leírva így fest: dó,-ré,-mi,-fá,szó,-lá,-ti, | dó-ré-mi-fá-szó-lá-ti | dó'-ré'-mi'-fá'-szó'-lá'-ti'. Így tudjuk egyszerűen megkülönböztetni és leírni a hangok ismétlődő sorrendjét.

Tehát hét hangszótaggal sok hangot tudunk leírni, mert a sorrend periodikusan ismétlődik. Itt álljunk meg egy pillanatra!

Kedves Olvasó, *gondolko*dj el ezen: **ebből a hét hangból van felépítve a zene nagy része, a sok szép népdal, komponált melódia, opera, versenymű, szimfónia!**

Hét zenei hang kevesebb, mint a 44 latin betű, amiből a kiterjesztett magyar ABC áll. Valójában tizenkettő zenei hang van. Miért írok akkor hetet? Azért, mert csak hét hangnak van *fontos szerepe*. Természetesen a maradék öt hangról is részletesen fogunk még beszélni a későbbiek során.

Most tisztáznunk kell néhány nagyon fontos fogalmat.

A figyelmes olvasó biztos észrevette, hogy gyakran használok a hang fogalmát. De vigyázat, van két *különböző* fogalom: a hangmagasság és a hangfok. Ennek az ismerete, megértése rendkívül fontos!

Kezdjük az egyszerűbbel, a hangmagassággal. Mindenki, aki hallott már zenét, vagy énekelt már dalt, tudja, hogy mit jelent ez. A nők magasabban énekelnek, mint a férfiak. Egy nagyobb mélyebb hangokat ad ki, mint egy hegedű. De ha ugyanazt a dallamot eljátsszák rajtuk, rögtön felismerjük az azonosságot. **Tehát a dallam független a hangok magasságától.**

De hát akkor mitől függ? Ezért van szükségünk a második fogalomra, a hangfokra. Az előző fejezetben már írtam, hogy a hangok közötti *viszony* fontosabb, mint a hangmagasság!

A zene lényege az, hogy a hangok nem egyenesen, lineárisan, hanem lépcsőszerűen (lépcsőzetesen, fokozatosan) vannak felépítve, tagolva. **Ez a fokozatosság a zene alapvető tulajdonsága.** Ez egy természeti törvény. Az évezredek során rájöttek a zenélő emberek, hogy van hétféle, állandó távolságú, tipikus *hangfok*, amiből a zene felépül.

Ez a hét hangfok összefüggő csoportot képez, aminek a kiinduló és a befejező pontja az alaphang, ami a dó nevet kapta.

Minden más hangfok a dó-val függ össze, azaz valamiféle viszonyban van vele. Ezek a nevek: dó-ré-mi stb. mindig egy konkrét hangfokhoz (lépcsőfokhoz) vannak hozzárendelve.

Tehát a dó-ré-mi-fá-szó-lá-ti a hét *fokot* jelenti, ami a hangok egymáshoz való *viszonyát* fejezi ki, nem pedig konkrét hangmagasságot. Ez a megnevezés egy *segédeszköz*, aminek a segítségével a zene felépítését, struktúráját könnyebben meg tudjuk érteni. Ezen a rendszeren alapul a zene nagy része. Ha ezeknek az *állandó* fokoknak nevet adunk (dó-ré-mi), akkor kapunk egy

rendszert, ami lehetővé teszi, hogy a zenéről, annak struktúrájáról beszélni tudjunk, hogy képesek legyünk azt elképzelni, megérteni és leírni.

Bonyolultan hangzik a magyarázatom? Ha igen, akkor hallgasd meg újra a „Dó-ré-mi” (vagy a János bácsi) című dalt, figyelmesen. A dalban minden hangfokhoz egy név: dó-ré-mi stb. kapcsolódik. Amikor Mária dó-ré-mi-t énekel, akkor valóban az első három zenei fokot mutatja be hallható módon.

Amikor tovább énekel, akkor a többi fokot halljuk: fá-szó-lá-ti. A végén, amikor a dallam a csúcspontját eléri, Mária megint dó-t énekel, pedig ez a hang sokkal magasabb, mint az első. De te már tudod, hogy miért. Habár a második hang magasabb, mégis dónak nevezzük, mert a zenei fokok, mint a hét napjai, periodikusan megismétlődnek.

Zenehallgatás: Hallgasd meg most a dalt újra, és figyelj arra, amit az előbb megbeszéltünk.

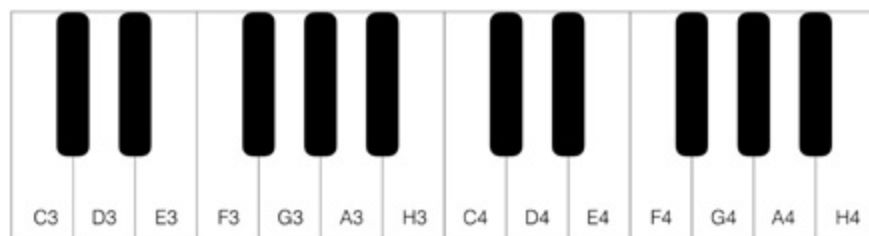
Link: YouTube (A muzsika hangja - Do - Re - Mi)

Ha most nincs lehetőséged internetről vagy CD-ről meghallgatni, akkor egy másik dolgot javaslok: egy zenei kísérletet. A hét zenei fokot *hallhatóvá* kell tennünk. Ehhez szükségünk van egy segédeszközre. A hét zenei fok bemutatására egy billentyűs hangszer (zongora) előnyös, mert a fehér billentyűk sorrendje láthatóan és hallhatóan jeleníti meg a hangfokokat. **Minden fehér billentyű megfelel egy hangfoknak.** A hangfokok neveit és sorrendjét ismered már: dó-ré-mi-fá-szó-lá-ti, és újra a dó.

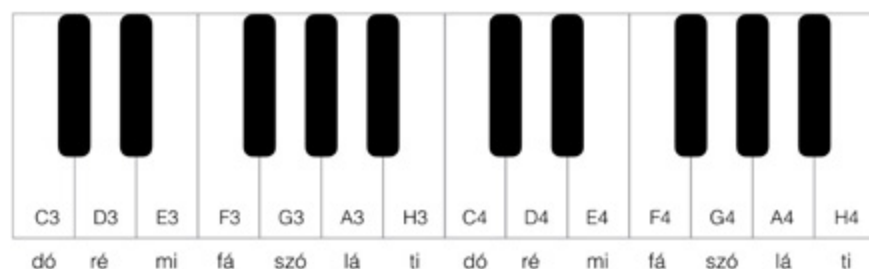
Az elektromos applikáción a program még a hangok neveit is megmutatja. Az első meglepetés, hogy a billentyűkön dó-ré-mi stb. helyett betűk és számok vannak (C3, D3, C4, D5 stb.)

Hogy miért betűkkel vannak a hangok megnevezve, azt majd később elmagyarázom. Most fogadd el, hogy a dó-nak egy C billentyű felel meg. A számokat egyszerűbb

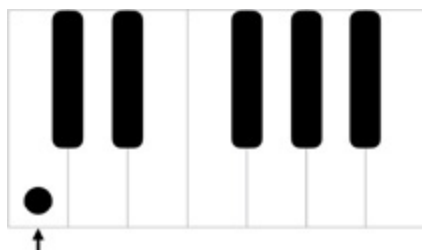
elmagyarázni. Már tudod, hogy több dó is van, és a hangok sorrendje ismétlődik.

Ezért logikus, hogy lehet több dó is. Dó1, dó2, dó3, és így tovább. Ezért van C1,C2, C3 meg C4 is. De még egyszerűbb a különbséget megérteni, ha megnyomjuk a billentyűket. A C3-as mélyebben szól, a C4-es magasabban. Tehát a férfiak a C3-tól, a nők a C4-től kezdenek énekelni általában.

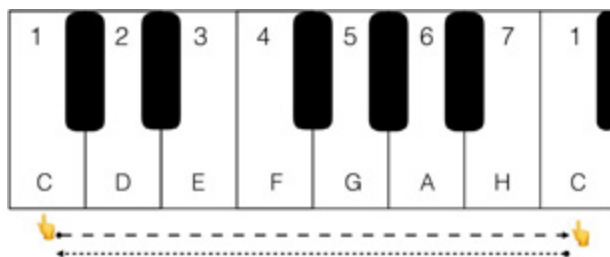
Ha melodikád van, aminek a billentyűin nincsenek betűk, jelek, akkor a következőket javaslom. A fekete billentyűk segítségével lehet tájékozódni (□ ■ □). Feltűnő, hogy a fekete billentyűk kettes és hármas csoportokban fordulnak elő. Kettő fehér billentyű között nincsen fekete □ □. (Hogy ez miért van, azt majd később elmagyarázom.) Keresd ki először a kettő fekete billentyű csoportját, és a baloldali feketétől balra lévő fehérét. Ez lesz a *kiindulópont*. Ezt a billentyűt C-nek (dó) nevezzük. Segít az alábbi kép.

Ha xilofonod vagy metalofonod van, akkor szerencséd van, mert azokon általában rajta vannak a betűk.

Ha nincs még hangszered, akkor hallgasd meg megint a „Dó-ré-mi” című dalt. Itt a hét zenei lépcsőfokot hallhatóan bemutatja a dallam. De most ne a szövegre, hanem magára a dallamra koncentrálj! Ha még ezt se tudod meghallgatni, akkor énekeld el a „János bácsi” elejét (Já-nos-bá), ezzel legalább az első három hangfokot meg tudod szólaltatni (Já-nos-bá: dó-ré-mi).

Kísérlet: Kezdj a C (dó) (C4=nők, C3=férfiak) billentyűvel, aztán jobbra haladva sorban nyomd le mindegyiket a következő C billentyűig. Tehát ebben a sorrendben játszd le a hangokat: C-D-E-F-G-A-H-C'. Aztán állj meg egy időre, és most fordított sorrendben, visszafelé szólaltasd meg a hangokat: C'-H-A-G-FE-D-C.

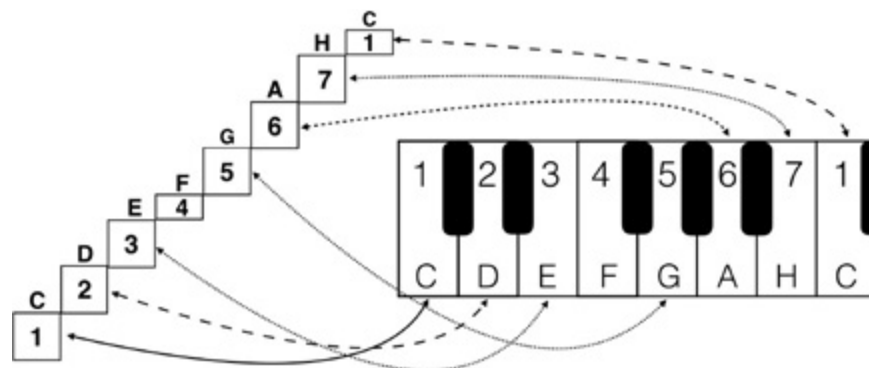

Figyeld meg, milyen dallamot alkotnak ezek a hangok ebben a sorrendben! Lehet, hogy már hallottad is ezt a dallamot? Szánj erre elég időt, ismételd meg többször is! A *hallás* a legfontosabb!

Mit hallottál? Először is azt, hogy minden hang magasabb volt, mint az előző, vagyis ez egy emelkedő dallam volt. Ha fordított sorrendben játszod a hangokat, akkor természetesen ereszkedő dallamot hallasz. A dallam vége, az utolsó hang, vagyis a C (dó) megnyugvást hoz, a befejezettség érzetét kelti bennünk.

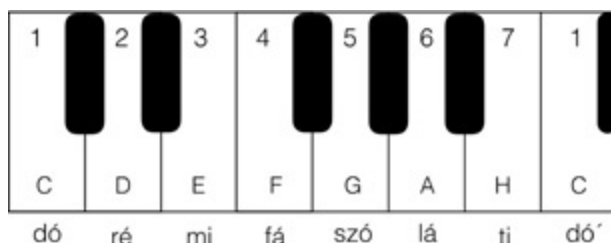
Játszd el újra a dallamot, és rögzítsd magadban, hogy így hangzanak a zenei fokok, és ebből a hét zenei fokból épül

fel a nyugati zene legnagyobb része, amit mi is ismerünk. **Jegyezd hát meg a hangok sorrendjét, illetve ezt a dallamot!**

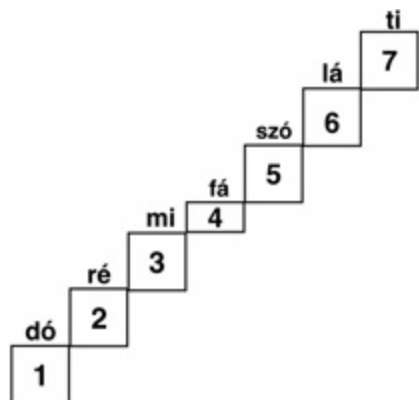

A következő gyakorlat: Most pedig minden lépcsőfoknak kimondjuk a *nevét*. Énekeld hangosan a zenei lépcsőfokok neveit, miközben játszol a billentyűkön: C=dó, D=ré, E=mi (ejtsd: É!),

F=fá, G=szó, A=lá (ejtsd: Á!), H=ti és C'=dó'.) Tehát énekeld és játszd: dó-ré-mi-fá-szó-lá-ti-dó', majd ha levegőt vettél, énekeld visszafelé: dó'-ti-lá-szó-fá-mi-ré-dó.

Énekgyakorlat: dó-ré-mi-fá-szó-lá-ti-dó', | dó'-ti-lá-szó-fá-mi-ré-dó

Ezt a dallamot, amiben a zenei lépcsőfokok egymás után fordulnak elő, természetes *dúr-hangsornak* nevezzük.

Ebből a hét zenei fokból épül fel a sok szép dal, amiket ebben a könyvben megismerünk.

Most pedig egy nagyon fontos gyakorlat következik: a zenei ABC-t kell megtanulnod, még hozzá úgy, hogy *összekötöd* a zenei fokok elnevezését a hangzásukkal. Ha ez sikerült, akkor a továbbiakban csak a rövid neveket (dó-ré-mi-fászó-lá-ti) fogom használni.

A cél az, hogy a zenei fokokat a hangszótagokkal össze tudd kötni, és belső hallással el tudd őket képzelni és énekelni!

Így fogsz tudni rövid hangszótagokkal felírni és elénekelni egy ismeretlen dallamot is. Ez hasonlít a megszokott olvasásra, amikor a betűket és a szótagokat egy szóvá fűzzük össze és hangosan kimondjuk. Ezt már természetesen tudod! Egy kis gyakorlattal nemsokára már a hangszótagokkal felírt dallamokat is el tudod énekelni.

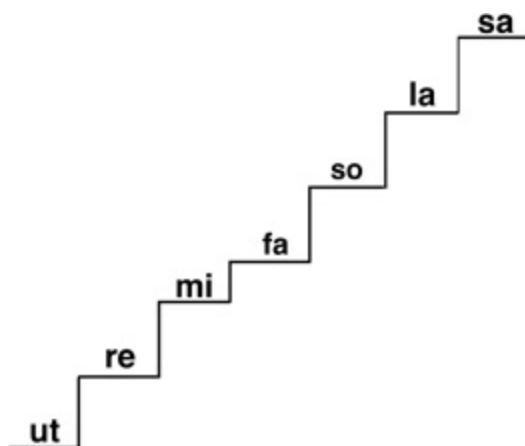
Miután olvasni és írni tudsz, egy olyan dolgot mutatok, amit már *megszoktál*. A szótagokat könnyű olvasni és írni. De neked az írott melódiát át kell váltanod hallható hangokká, azaz dallammá! Ezt kétféleképpen lehet megoldani: hangszerrel vagy énekelve. Mi most az énekelést választjuk. Miután a zenei fokokat talán már a fejedben összekötötted a hangszótagokkal, megfordítjuk a folyamatot. Most egy írott, rövid dallamot énekelj el!

Énekgyakorlat: énekeld el a következő dallamot: dó ré mi fá szó és szó fá mi ré dó.

Sikerült? Ha nem, akkor gondold az első öt zenei fokra, amiket a billentyűkön játszottál, és amiket a hangszótagokkal énekeltél. Ha így se megy még, akkor használhatsz egy segédeszközt, a hangszered.

Honnan ered a zenei fokok elnevezése? Nem Mária, és nem a „Dó-ré-mi” dal szövegírója találta ki, hanem egy középkori itáliai szerzetes: Arezzoai Guido. Az ő feladata az volt, hogy a fiatal növendékeknek egyházi, liturgikus énekeket tanítson. Ezt ő úgy tette gyorsá és könnyűvé, hogy a zenei fokokat összekötötte egy akkoriban ismert melódiával. A Szent János-himnusz (Ut queant laxis) dallama úgy épül fel, hogy minden dallamsor egy-egy fokkal magasabbról indul, mint az előző. A dal alapos megtanulásával a dalsorok kezdő szótagjait az egyes fokokhoz kötötték, ennek segítségével pedig más dallamokat is gyorsan megtanulhattak.

Ut queant laxis
resonare fibris
mira gestorum
famuli tuorum
solve polluti
labii reatum
Sancte Iohannes.

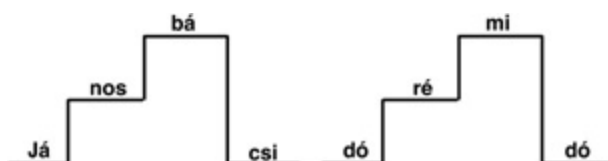
Tehát a zenei hangszótagok akkoriban ezek voltak: ut re mi fa sol la sa. Az évszázadok folyamán azonban megváltoztak, mi most ezeket használjuk: dó ré mi fá szó lá ti. De lehetne *másképpen* is nevezni őket, Indiában például más a nevük: sa ri ga ma pa dha ni. Van, aki számokkal jelöli a fokokat: 1 2 3 4 5 6 7.

Amint látod, tulajdonképpen mindegy, hogyan nevezzük őket, a lényeg az, hogy a nevek mögötti zenei fogalmat, a fokokat halljuk és értsük, a többi csak megszokás kérdése. Azáltal, hogy a szótagok a zenei lépcsőkkel össze vannak kötve, illetve azokat *reprezentálják*, kiindulópontot adnak a hallásunknak.

Ez azért óriási segítség, mert így a zenéről konkrétan tudunk beszélni, a szabályait pedig le tudjuk írni. Így tudunk a zene nyelvén társalogni egymással.

Ennyi elmélet után térjünk vissza az énekléshez.

Énekgyakorlat: most énekeld el a újra a „János bácsi” kezdetű dalt, de a szöveg helyett a zenei szótagokat használd: dó-ré-mi-dó dó-ré-mi-dó.

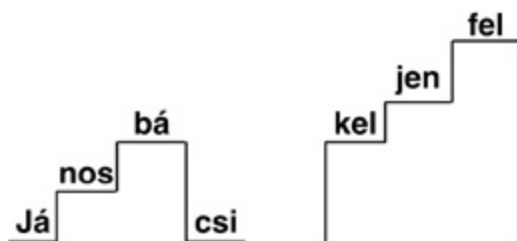

Mi történt most? A dallam minden hangját (fokát) *összekötötted* egy-egy hangszótaggal és hangosan elénekelted. Ez a tény, hogy a hangokat megnevezted, segít nekünk a dallam felépítését, struktúráját felismerhetővé, érthetővé is tenni.

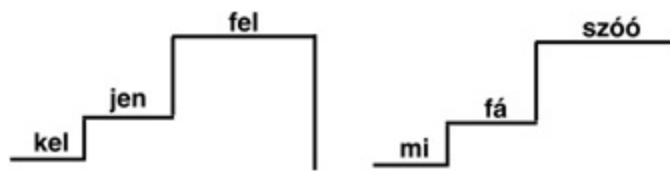
Nézzük meg, mint árul el a dallam írásképe. Mindjárt az elején, az első három zenei szótag ismerősnek tűnik: dó-ré-mi. Így kezdődött Mária dala, a „Dó-ré-mi”, és így kezdődik a zenei lépcsők első három foka is. Mindkét dallam azonosan kezdődik, mert ugyanabból a „nyersanyagból” épül fel. Ez a tény segíthet neked: ha nem jut eszedbe az első három zenei lépcsőfok hangzása, akkor csak gondold a „János bácsi” vagy a „Dó-ré-mi” dallam első részére és énekeld: dó-ré-mi!

Nézzük tovább a dallamot: a János bácsi rész után, ez jön: „Keljen fel, keljen fel”. Ennek a dallama: mi-fá-szó. Énekeld a dalt az elejétől, először szöveggel aztán hangfokok neveivel.

Énekgyakorlat:

Já-nos bá-csi, Já-nos bá-csi, Dó-ré-mi-dó dó-ré-mi-dó Kel-jen fel, kel-jen fel, mi-fá-szóó mi-fá-szóó

(Azért írok szóó-t, mert így jelzem, hogy ez a hang hosszabb, mint az előzőek.)

Eddig az első három zenei fokot, a dó-ré-mi-t beszéltük meg részletesen. Most kettő új: a fá és a szó jön. A dallam további menete emelkedő: a mi-ről, amit az előbb már elért (a „bá” = mi szótagnál), feljebb megy a dallam: fá-ra, aztán még egy fokot lép fölfelé: szó-ra.

A hangok *hosszúsága*, amint fent láttad: „szóó”, *különböző* lehet. Az a hang, amelyik a dalban a „fel” szótaggal van összekötve (l. kel-jen fel), tovább tart. (Hogy mennyivel hosszabb, azt a következő fejezetben magyarázom el.)

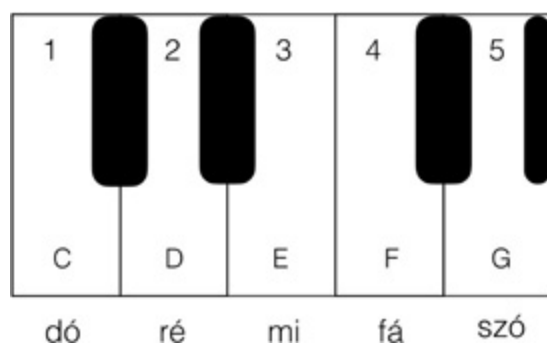
Ez a hang a szó hangfokkal is össze van kötve. Ezért így írhatjuk fel a dallam ezen részét így: mi-fá-szóó. De most egyelőre csak a két új hangfokra koncentráljunk.

A mi után a fá jön. Itt lehet hallani, érezni, hogy a mi és a fá egymás után másként hangzik, mint a többi hang. Bizonyos feszültség, vonzalom is érezhető a két hang között: mintha közelebb lennének egymáshoz, mint a többi hang. Hallod ezt? Ha igen, akkor jó, ha nem, akkor segíthet a következő kísérlet.

Ehhez megint billentyűk kellenek.

Nyomd le a C-t (dó), aztán sorrendben a többi: D-E-F (ré-mi-fá). A képen láthatod, hogy az E és az F között (mi és fá) nincs *fekete* billentyű, tehát szorosan egymás mellett vannak!

Ezért hangzik ez a két hang egymás után játszva másképp, mint a többi.

Kísérlet: játszd és hallgasd: C-D-E-F-E-F. Hallod, hogy az E és az F között másképp hangzik? Most játszd el újra, de énekelj is hozzá: C-D-E-F-E-F, dó-ré-mi-fá-mi-fá. Remélem, így most már hallható és érthető a különbség!

A következő hangfok, ami előfordul a dallamban, a szó: „keljen fel”, mi-fá-szóó. Utána lehet hallani – és látni is, ha a dallam le van írva –, hogy ez a rész is megismétlődik, azaz kétszer fordul elő: mi-fá-szóó, és még egyszer: mi-fá-szóó. Úgy látszik, hogy az *ismétlés* fontos tulajdonsága a zenének!

Mivel már írtam, hogy a zenét játékként fogjuk fel, **ezért mondhatjuk, hogy egy újabb játékszabály a zenében az ismétlés.**

Tehát a dallam most elérte a szó hangfokot, és itt hosszabban is időzik. Úgy is lehetne mondani, itt kipihen magát... De minek? Mert valószínű, ha valaki kipihen magát, erőt gyűjt, akkor onnan újra tovább akar menni. Tehát mintha a szó egy cél lett volna, amit a dallam elért. Ez a hangfok fontosabb, mint a többi – és ezt meg is lehet hallani. Ha jól odafigyelsz, akkor hallhatod és láthatod, hogy a dallam először a mi-ig megy fel, aztán erőt gyűjt az ismétlések során, és az új lendülettel a szóig megy. Énekelj el újra, és figyeld meg, hogy milyen érzet támad benned, amikor elérsz a szó-ig.

Énekgyakorlat: dó-ré-mi-dó dó-ré-mi-dó mi-fá-szóó mi-fászóó.

Mi hallottál? Vajon szó-n be lehet a dallamot fejezni? Nem! Ezt biztosan te is érezted. Várjuk, hogy valami történjen még – és amit várunk, az el jön is. Harangoznak, legalábbis a dal szövege szerint: „harangoznak délre”, és még egyszer: „harangoznak délre”, azaz: szó lá szó fá mi dó és még egyszer: szó lá szó fá mi dó. Stop!

Énekgyakorlat: dó-ré-mi-dó dó-ré-mi-dó mi-fá-szóó mi-fászóó szó-lá-szó-fá-mi-dó szó-lá-szó-fá-mi-dó [...]

Mi történt itt most? Először is halljuk, hogy a dallam élénkebb, gyorsabb lett. Mintha valahová sietne. De hová? Mikor is zúgnak a harangok? Délben, és akkor éhes a János bácsi is. Van a szövegnek egy változata, ahol az ismétlés helyett ez van:

„Harangoznak délre, hívnak az ebédre.” Erről most azért írok, mert a zenét, egy dallam mozgásának szabályait könnyebben meg tudjuk érteni, ha olyan dolgokhoz hasonlítjuk, amiket már jól ismerünk.

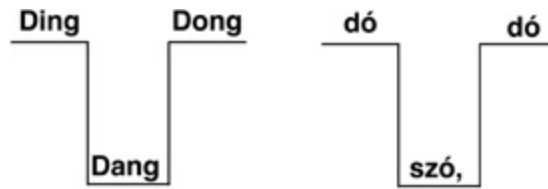
A dallam előző része szó-ra végződött (mi-fá-szóó), és a mostani rész is a szó-n kezdődik, majd egy lépéssel feljebb, a lához megy, és rögtön visszafordul, lefelé megy: szó-lá-szó-fá-mi-dó – mintha egy golyó egy dombról gyorsan *legurulna*. Ez megismétlődik: szó-lá-szó-fá-mi-dó. Itt a vége, fuss el véle?

Nem – pedig az utolsó hangfok a dó, amiről azt írtam, nyugalmat, a befejezettség érzetét keleti bennünk. De most azt érezzük, hogy még valaminek történnie kell. A szöveg szerint:

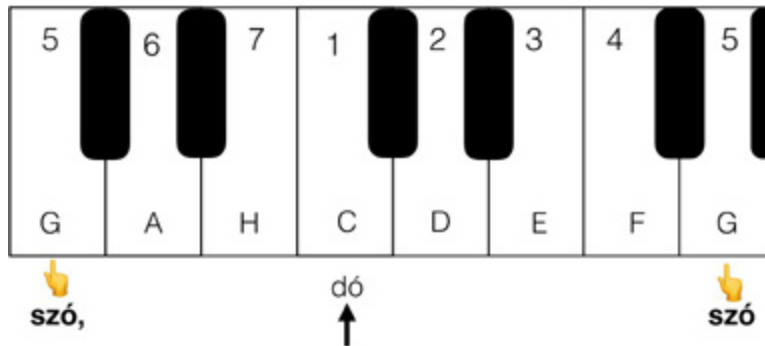
Ding-dang-dong, Ding-dang-dong. Azaz hangokat hallunk, a harangokét. De a harangok is egyszer megállnak, ha a harangozó elfáradt... Ezt most fordítsuk le a zene nyelvére: dó-szó,-dóó dószó,-dóó.

Látod, kedves Olvasó, a szó mellett a vesszőt? Ez azt jelenti, hogy ez a hang mélyebben szól, mint a dó: ez az alsó szó!

Emlékeztető: a hangok sorrendje periodikusan ismétlődik. Van múlt szerda is, meg jövő szerda is. Mind a kettő szerda, de mégis mások. Ennek szemléltetésére a zenében jeleket használunk, az alsó szó-ra ezt: „szó,”. Nézd csak a képet.

Énekgyakorlat: énekeld el a dallam utolsó sorát: Ding-dangdong, Ding-dang-dong. Vagyis: dó-szó,-dóó dó-szó,-dóó.

Mit hallottál, éreztél most? Itt a vége? Igen, abszolút jól hallhatóan! The End, Fine, Ende! Amikor elhangzik az utolsó, hosszabb dó, akkor megáll a mozgás, nyugalmat, kiegyensúlyozottságot érzünk. A harang előtte még ide-oda kilengett, de a végén megállt.

Ezek a hasonlatok segítenek rájönni a zene lényegére, a benne lévő absztrakt, nem látható, de hallható erőket, mozgási energiákat megérteni. E nélkül nem lehet a zenét elmagyarázni és megérteni.

Az utolsó feladatod ebben a fejezetben: újra elénekelni a dalt, méghozzá szolmizációs hangokkal, aztán lallázva. Egy új szót, fogalmat használtam most: szolmizáció. Ez a hangfokok gyűjtőneve. A kifejezésben benne van a szó meg a mi szótag, ami összevonva, magyarosítva: szolmizáció. (Mondjuk, szerintem logikusabb lenne a „dorémizáció” (sajnos még sok illogikus zenei szakkifejezéssel fogunk találkozni...).

Először tehát a szolmizációs hangokkal énekeld el a dalt, utána meg dúdolva vagy lallázva. Gondolj eközben arra, amit megbeszéltünk. **A zene: mozgás.** A hangok egymás

utáni sorrendje olyan, mint egy *utazás*, ahol van mellékállomás, van főcél, van visszatérés és megnyugvás. Érzed ezt, miközben a dallamot dúdolod? Azért, hogy az összetartozó részeket jobban lásd, megjelölöm őket egy függőleges vonallal (|).

Énekgyakorlat: |dó ré mi dó |dó ré mi dó | mi fá szóó | mi fá szóó | szó lá szó fá mi dó | szó lá szó fá mi dó | dó szó, dóó | dó szó, dóó ||

Kedves Olvasó, most tarts egy kis szünetet, majd új lendülettel énekeld el többször is a dalt. Nagyon fontos, hogy a dallam menetét, a hangok változását a füleden keresztül tapasztald meg.

A velünk született, természetes hallás sokat tud segíteni a zene megértésében.

Foglaljuk össze, hogy mit tudtál meg ebben a fejezetben!

A zene alapvető tulajdonsága, hogy fokozatosan, lépcsőzetesen van felépítve. Az európai zenében tizenkettő fokozatot ismerünk, de leginkább csak hetet használunk.

Ezek képezik a természetes dúr-hangsort, amiből a zenénk áll (javarészt). A zenei bábuk heten vannak.

Ez a sorrend: dó-ré-mi-fá-szó-lá-ti, és ez periodikusan megismétlődik. Így tudunk a hét hangszótaggal sokkal több hangot leírni.

Egy zongorán 88 billentyű, azaz hangmagasság van, de hét hangszótaggal le lehet őket írni, mert a sorrend periodikusan ismétlődik.

A zenei fok és a hangmagasság különböző fogalmak. Mi a hétfokú zenét használjuk általában, és ez a hét fok sokféle hangmagasságon keresztül válik hallhatóvá. Mindegyik